

לך לשלום גשם - בוא בשלום טל

"יערוף כמטר לקחי תיזל כטל אמרתי, כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב" (שירת האזינו, דברים לב ב)¹
 "הרי בגלבווע אל טל ואל מטר עליכם ושדי תרומות כי שם נגעל מגן גיבורים מגן שאול בלי משיח בשמן"
 (שמואל ב א כא)²
 "ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל אחאב: חי ה' א-להי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים
 האלה טל ומטר כי אם לפי דברי" (מלכים א יז א)³

דברים רבה (ליברמן) פרשת האזינו

"יערוף כמטר לקחיי" - אמרו ישראל למשה רע"ה: לא באת לדבר עם השמים ועם הארץ אלא עם הטל ועם המטר? אמר להם: מלה"ד, לעשיר שהלך לכבד את המלך ולקח עמו שרים גדולים ואנשים מכובדים, נכנס עימהם אצל המלך, קיבלם המלך בסבר פנים יפות. וכן אמר משה: מוטב שאקרא שמים וארץ ואת המטר ואת הטל ויהיו עמי ואקרא להקב"ה ויענה אותי. לפיכך אמר להם: "האזינו השמים ואדברה ... יערוף כמטר לקחי ... ואח"כ: "כי שם ה' אקרא הבו גודל לא-להינו".⁴

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תולדות סימן יט⁵

"והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ה' כרביבים עלי עשב אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם" (מיכה ה ו) ... אמר ר' פנחס בן חמא: אמרו לו ישראל: כטל את עושה אותנו? אמר להם: כשאתם זכאין ... את מוצא, אפילו צדיקים אינן מושלין בטל, אלא הקב"ה בעצמו. רצונך לידע? בשעה שעמד אליהו ואמר אם יהיו השנים האלה טל ומטר, ולא שמע הקב"ה, אלא היה הטל יורד. מניין? שכן הוא אומר לאליהו: "לך הראה אל אחאב ואתנה מטר" - טל אין כתיב כאן, אלא "ואתנה מטר על פני האדמה", מכאן שהיה הטל יורד כל אותו הזמן, מן הקב"ה. להודיעך שאין אדם שליט בטל, אלא הקב"ה.⁶ כך אמר הקב"ה לישראל: כשאתם עושים רצוני, כשם שהטל אין בריה שולטת בו, כך אתם אין בריה שולטת בכם, שנאמר: והיה שארית יעקב וגו'.⁷

¹ כקוראי ולומדי מדרש אנו אמונים על "פתיחתאות" למיניהן: "פתח רבי תנחומא ואמר" (מדרשי תנחומא), "פתח רבי הושעיה רבה ואמר" (כנראה הבסיס למדרשי רבה). וממי למדו כולם? ממשה רבינו שפתח בשירת האזינו: "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי. יערוף כמטר לקחי, תזל כטל אמרתי".

² גם מתוך קינתו וקללתו של דוד אתה למד על כוחם הגדול של הטל והמטר, בבחינת "מתוך גנותם אתה למד שבחם" (בראשית רבה פד ט). ולא מצאנו מדרשים ופרשנים על פסוק זה!

³ שים לב שאליהו לא אומר שלא יהיה גשם וטל כלל, אלא רק עפ"י דבר ה'. ועל כך אפשר לומר שהנביא ישעיהו עונה לו במהופך: "כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאוכל: כן יהיה דברי אשר יצא מפ"י (ישעיה נה ז). אליהו אומר: גשם רק על פי דבר ה' ואילו ישעיהו אומר: דבר ה' הוא כמו גשם.

⁴ ראה בגמרא ברכות כא ע"א שפסוק זה: "כי שם ה' אקרא הבו גודל לא-להינו" הוא המקור לברכת התורה. ואזכור הטל והמטר, אם כך, קודם לברכת התורה. דבר זה חשוב לזכור להמשך דברינו (תענית ז ע"א להלן) בו נשווה את התורה מול הגשם והטל.

⁵ נפתח בדברים הקשים של אליהו, בבחינת "מתחיל בגנות ומסיים בשבח" ונראה שגם בדברים אלה יש מן החיוב. ועל הגנות השנייה, קינתו וקללתו של דוד לא מצאנו, כאמור, מדרשים ופרשנים!

⁶ וכן הוא בתענית דף ג ע"א: "בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר, ואם בא להזכיר - מזכיר. מאי טעמא? - אמר רבי חנינא: לפי שאין נעצרים. וטל מנלן דלא מיעצר? דכתיב: "ויאמר אליהו התשבי ... אל אחאב חי ה' ... אם יהיה השנים האלה טל ומטר ...", וכתיב: "לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה" (מלכים א יח). ואילו טל לא קאמר ליה, מאי טעמא - משום דלא מיעצר". בהמשך אמנם מבחינה הגמרא שם בין טל "רגיל" ובין טל של ברכה שכן יכול להיעצר (ועליו גזר אליהו ונענה), אבל למסקנת הגמרא ההבדל אינו ניכר וסגולתו הבסיסית של הטל היא שהוא יורד תמיד. ובירושלמי ברכות פרק ה דף ט ע"א: "על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו". הזמן היחיד שבו פסק גם הטל וגם המטר היה בסיום המבול. ראה רמב"ן בראשית ח ד.

⁷ ראה בפירוש רד"ק מלכים א יז א (שמקורו כנראה בירושלמי תענית פרק א דף סג עמוד ג): "כשמתו בני חיאל כולם הלכו אליהו ואחאב לנחם חיאל ואמר אליהו כי בעון שבנה יריחו מתו בניו כדבר ה' אשר דבר יהושע בן נון. אמר לו אחאב: מי גדול משה או יהושע? אמר לו: משה, שהיה רבו של יהושע. אמר לו: דברי הרב לא נתקיימו ודברי תלמיד נתקיימו? והלא אמר משה: "ועבדתם אלהים אחרים ועצר את השמים ולא יהיה מטר" והלא כל ישראל עובדי ע"ג הם ואין השמים נעצרים! קפץ אליהו ואמר ונשבע חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי". אליהו הקנאי כופה כביכול על הקב"ה לקיים את דבריו שבתורה. אבל אם כך, אז רק מטר. בדיק כמו שכתוב. ולא טל שלא כתוב בתורה. "מידת פורענות מועטת".

וראה עוד בתחילת מדרש תנחומא (בובר) הנ"ל שהוא בא בחשבון לא רק עם אליהו, אלא גם עם גדעון שקדם לו: "והיה שארית יעקב" ... אלו הן אותן שנתפרשו בימי גדעון, בשעה שאמר לפני הקב"ה: "אם ישך מושיע בידי את ישראל כאשר דברת הנה אנכי מציג את גזת הצמר בגורן. אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חורב וגו'". א"ל הקב"ה: אני הכתבתי אהיה כטל לישראל (הושע יד ו), ואת אמרת "ועל כל הארץ חורב", אפשר אני איני עושה כן, מניין? שאין כתיב כאן "ויעש א-להים כן", אלא "ויהי כן" - מעצמו היה. אבל כי אמר "יהי נא חורב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל" - מיד "ויעש א-להים כן ביום ההוא". למה? שכן כתוב "אהיה כטל לישראל".

ספרי דברים פסקא שו⁸

"יערוף כמטר לקחי", מה מטר חיים לעולם אף דברי תורה חיים לעולם.⁹ אי מה מטר מקצת עולם שמחים בו ומקצת עולם מצירים בו, מי שבורו מלא יין וגרנו לפניו מצירים בו, יכול אף דברי תורה כן: תלמוד לומר "תיזל כטל אמרתי" - מה טל כל העולם שמחים בו כך דברי תורה כל העולם שמחים בהם.¹⁰

ספרי דברים פסקא שו

דבר אחר: "יערוף כמטר לקחי" - היה רבי נחמיה אומר: לעולם הוי כונס דברי תורה כללים.¹¹ יכול כדרך שאתה כונסם כללים תהא מוציאם כללים? תלמוד לומר: "יערוף כמטר לקחי", ואין יערוף אלא לשון כנעני, משל אין אדם אומר לחבירו פרוט לי סלע זה, אלא ערוף לי סלע זה. כך הוי כונס דברי תורה כללים ופורט ומוציא, כטיפים הללו של טל ולא כטיפים הללו של מטר שהן גדולות, אלא כטיפים הללו של טל שהן קטנות.¹²

**חג שמח ושנה טלולה
מחלקי המים**

מים אחרונים: הפיוט "בוא בשלום טל" ליוסי בן יוסי¹³

אביעה זמירות / בהגיע עת זמיר / ובזמרה אען:	לך לשלום גשם ¹⁴
במפעלות צורי אביטה / כי נעימים בעתם / ובנעם אמלל:	בוא בשלום טל ¹⁵
גשם חלף / וסתיו עבר / והכל בצביון נוצר	לך לשלום גשם
ודודאים נתנו ריח / בגינת דודים / וחלפו דוויים	בוא בשלום טל
.....
כוח ברקים / וצינורי שחקים / עשו שליחותם	לך לשלום גשם
לאוגר בקציר / גידולי חציר / בלי זעם ועיצום	בוא בשלום טל
מריח מימך / נשאת שפלים / ומלאו אסמך	לך לשלום גשם
נעים שמחות / ופרי עץ הדר / עת יעודר -	בוא בשלום טל

⁸ נחזור אל משה ונסיים בשבח. שבח התורה, שבח המטר ושבח הטל.

⁹ על ההשוואה בין הגשם לתורה ראה תענית דף ז עמוד א: "אמר רב יהודה: גדול יום הגשמים כיום שניתנה בו תורה, שנאמר: "יערוף כמטר לקחי", ואין לקח אלא תורה, שנאמר: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזבו". רבא אמר: יותר מיום שניתנה בו תורה, שנאמר: "יערוף כמטר לקחי", מי נתלה במי? - הוי אומר: קטן נתלה בגדול. אבל נראה שהמכילתא לא כל כך אוהב את דברי רבא וטוען שזה רק דרך משל ומליצה: "אתה אומר: "אריה שאג מי לא יירא ה' אלקים דבר מי לא יינבא" (עמוס ג ח) - אפשר לבריותיו כמותו? אלא משמיעין את האוזן מה שיכולה לשמוע. כיוצא בו אתה אומר: "יערוף כמטר לקחי" - אפשר שהגשמים גדולים מן התורה שהוא מושלה בהן? אלא משמיעין את האזן מה שיכולה לשמע" (מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יט פסוק יח). האם רבא שהוא אמורא, לא הכיר את מדרש התנאים מכילתא דרשב"י?

¹⁰ ההשוואה של התורה למטר איננה מושלמת. ההשוואה הטובה יותר היא לטל. טל יש בו לחות בלי פגעי הטבע של הגשם. ראה פירוש רד"ק לפסוק בישיעהו יח ד: "כחום צח עלי אור כעב טל בחום קציר" - כמו שיהיה לטובה חם צח ובהיר עלי אור, והוא המטר, כמו יפיץ ענן אורו, כי כשיהיה השמש בהיר על הארץ אחר המטר הוא יפה וטוב לצמחים, כמו שאמר "מנוגה ממטר דשא מארץ" (שמואל ב כג ד) וכן "עב טל בחום קציר" הוא טוב, כי בעת הקציר יהיה החום הגדול וכשתעבור עב טל יהיה טוב לבני אדם לקרר האויר. ואמר טל ולא אמר מטר כי המטר יזיק לקציר אבל הטל ייטיב ולא יזיק".

¹¹ ובמקבילה במדרש תנאים לדברים פרק לב פסוק ב יש כאן תוספת: "הוי כונס דברי תורה כללים שאם את כונסן פרטים הן מיגיעין אותך ואין את יכול לעמוד בהן". הרעיון הבסיסי של מדרש זה, שהוא נכון אולי לכל שיטה ומתודה ("תורה"), הוא תהליך הרדוקציה מחד גיסא (הכינוס לכללים ושיטה מדעית) ויישום מעשי פרטני, כל מקרה לגופו, מאידך גיסא. החורף הוא הכינוס, הטל בקיץ הוא היישום הפרטני.

¹² ראה רלב"ג על הפסוק במשלי ג כ: "בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טל" - ... והנה רמז במה שישפיע מלמטה יהיו נובעות אלו הידיעות אל הדברים הטבעיים המוחשים אלינו, אשר יעירו אותנו על החכמה והתבונה הזאת. ובמה שישפיע לנו מלמעלה, רמז אל השפע שיושפע לנו מהש"י להשיג אל הידיעות באמצעות השכל הפועל. והמשיל השפע הוא לטל לא לגשם, כי הטל מתפשט בכל האויר אינו יורד טפין טפין כמו המטר. וכן השפע הזה מגיע בכל המקומות שיהיו נאותים לקבלו יחד, לא במקום וזלת מקום". הטל מכסה את כל השטח. דברי תורה שווים לכל נפש. והמטר, ראה עמוס ד ז: "המטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר וחקקה אשר לא תמטיר עליה תיבש הם" וכל המדרשים שנאמרו על פסוק זה.

¹³ פייטן ארץ ישראלי שחי כך נראה בסוף תקופת האמוראים, תחילת הסבוראים (המאה ה-5). הפיוט הועתק מתוך "הצעה לסדר", בהוצאת ידיעות אחרונות/ספרי חמדה/המדרשה באורנים. ראה שם הפיוט המלא.

¹⁴ ראה ברכות סד ע"א: "הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום, אלא לך לשלום" ("לך בשלום" אומרים לנפטר, שם). המקור הוא במקרא: יתרו למשה (שמות ד יח), יונתן לדוד (שמואל א כ מב) ועוד.

¹⁵ ראה ראש השנה פרק ב משנה ט: "עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו אמר לו בוא בשלום רבי ותלמיד" (וכן הוא לנפטר כשמגיע לבית עולמו, כתובות קד ע"א).